

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Koolieelse lasteasutuse õpetaja

Jana Šmatov
SUHTUMINE LAPSE VÄÄRKOHTLEMISE ERINEVATESSE LIIKIDESSE JA
ESINEMISSAGEDUS KOOLIEELSETE LASTEASUTUSTE ÕPETAJATE JA ÕPETAJA
ABIDE HINNANGUL
bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2020

Resümee

Suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ja esinemissagedus koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangul

Lapse väärkohtlemine on tõsine ühiskondlik probleem. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ning õpetaja abide igapäevane töö võimaldab neil näha probleeme ja muutusi lapse käitumises, mistõttu on neil oluline osa lapse väärkohtlemise märkamisel ning sekkumisel. Suhtumine ja hoiakud ning teadlikkus lapse väärkohtlemise esinemissagedusest mõjutavad nii koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide probleemi tajumist kui ka käitumist lapse väärkohtlemise märkamisel ning sekkumisel. Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli võrrelda koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ning hinnanguid lapse väärkohtlemise erinevate liikide esinemissageduse kohta. Uurimus hõlmas 94 koolieelse lasteasutuse õpetajat ja õpetaja abi viies Tartu linna ja maakonna koolieelses lasteasutuses. Uurimuse tulemustest selgus, et koolieelsete lasteasutuste õpetajad suhtusid lapse väärkohtlemise kõikidesse liikidesse liberaalsemalt kui õpetaja abid. Kõige taunivamalt suhtusid uuritavad lapse seksuaalsesse ja füüsilisse väärkohtlemisse. Kõige sagedasemaks lapse väärkohtlemise liigiks oli uuritavate hinnangul psühholoogiline väärkohtlemine ja kõige harvaesinevamateks liikideks seksuaalne ja füüsiline väärkohtlemine.

Märksõnad: lapse väärkohtlemine, koolieelse lasteasutuse õpetaja, koolieelse lasteasutuse õpetaja abi, suhtumine, esinemissagedus

Abstract

Attitudes toward different types of child maltreatment and it's prevalence according to preschool teachers and teacher assistants opinions

Child maltreatment is a serious societal problem. The day-to-day work of teachers and teacher assistants in preschool facilities enables them to see problems and changes in the child's behavior, and therefore play an important role in detecting and intervening in child maltreatment. Attitudes and awareness of the prevalence of child maltreatment, affect both preschool teacher's and teacher assistant's perception of the problem as well acting on it. The aim of this study was to compare preschool teachers and teacher assistants' attitudes toward different types of child maltreatment and estimate the prevalence of different types of child maltreatment. The study included 94 preschool teachers and teacher assistants in five preschools in Tartu. The results of the study showed that preschool teachers had a more liberal attitude toward all types of child maltreatment than teacher assistants. The respondents had the most deplorable attitudes toward child's sexual and physical maltreatment. According to the respondents evaluations the most prevalent form of child maltreatment was psychological maltreatment and the relatively unfrequent types were sexual and physical maltreatment.

Keywords: child maltreatment, preschool teacher, preschool teacher assistant, attitude, prevalence

Sisukord

Resümee	3
Abstract	4
Sissejuhatus	6
Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigitused	7
Lapse väärkohtlemise liigid	8
Lapse füüsiline väärkohtlemine	8
Lapse emotsionaalne väärkohtlemine	9
Lapse seksuaalne väärkohtlemine	10
Lapse hooletussejätmine	10
Lapse ülekaitstus ja järelvalvetus	11
Lapse väärkohtlemise mõju lapse arengule	12
Lasteaiaõpetaja roll lapse väärkohtlemise märkamisel	13
Suhtumine lapse väärkohtlemisse	14
Eesti uurimused suhtumisest lapse väärkohtlemisse	15
Metoodika	17
Valim	17
Mõõtevahend	17
Protseduur	18
Tulemused	19
Arutelu	22
Tänu sõnad	25
Autorsuse kinnitus	26
Kasutatud kirjandus	27
Lisad	34

Sissejuhatus

Lapse väärkohtlemine on tõsine sotsiaalne probleem, põhjustades lapsele pikaajalist vaimset, füüsilist ja emotsionaalset kahju (Feng, Chang, Chang, Fetzner, & Wang, 2015; Gilbert et al., 2009). Kahjuks on lapse väärkohtlemise probleem aktuaalne ka Eestis. Soo ja Soo (2002) uurimusest selgub, et 93% vastanutest oli korra kogenud vähemalt üht väärkohtlemise liiki. Lapse väärkohtlemise laia levikut kinnitavad veel mitmed uurimused (vt Ainsaar, 2004; Edovald, 2003; Pukk, 2004; Rosental & Tilk, 1999; Soo, 2004; Soo, Ilves, & Strömpl, 2009). Siinkohal on oluline märkida, et tegelik väärkoheldud laste arv võib olla märgatavalt suurem (Feng et al., 2015), kuna kõikidest väärkohtlemise juhtumitest ei anta teada (Feng et al., 2015; Trickett, Mennen, Kim, & Sang, 2009).

Eelkooliealised lapsed on sõltuvad ning haavatavad, nende areng, turvalisus ja heaolu sõltub vanematest (Butchart, Harvey, Mian, & Färniss, 2006; Corby, 2006; Janson, 2007). Uuringute (U.S. Department of..., 2017) andmetel on aga 77,6% juhtudest väärkohtlejaks just lapsevanem(ad), mis omakorda muudab väärkohtlemise avastamise ja sellest teatamise raskeks (Feng et al., 2015). Jimenez, Wade, Lin, Morrow ja Reichman (2016) leidsid, et neljandaks eluaastaks olid veerand kuni pooled eelkooliealistest lastest kogenud kas väärkohtlemist, hooletussejätmist või mõnd muud kahjustavat tegevust ning võrreldes vanemate lastega on nooremad lapsed (eelkooliealised) sagedamini väga tõsise ning lapse elu ohustava väärkohtlemise ohvriks (U.S. Department of..., 2017). Väärkoheldud laps vajab abi, aga ei ole oma arengulise ebaküpsuse tõttu suuteline seda iseseisvalt väljastpoolt kodu otsima (Soo et al., 2009; Tomberg, 2004). Seetõttu on koolieelsete lasteasutuste töötajate osa lapse väärkohtlemise märkamisel ja sellele reageerimisel määrava tähtsusega (Schols, Ruiter, & Öry, 2013; Soo, 2012; Soo et al., 2009; Sundell, 1997; Svennson & Janson, 2008; Walsh, Rassafiani, Mathews, Farrell, & Butler 2012).

Mitmed uurimused on näidanud, et suhtumine ja hinnangud on seotud ja võimaldavad ennustada käitumist (Ashton, 2004; Feng et al., 2010; Iversen & Rundmo, 2004; Tennfjord, 2006). Suhtumise ja hinnangute välja selgitamise kaudu on võimalik ennustada käitumist reaalses situatsioonis ning kavandada edasisi meetmeid antud valdkonnas (Kõiv, 2003). Üheks eeltingimuseks lapse väärkohtlemise temaatikaga tegelemiseks on ka teadlikkus lapse väärkohtlemise esinemissagedusest (Christodoulou, Abakoumkin, & Tseliou, 2019). Seega on oluline uurida, missugune on Eestis koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine antud probleemi. Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on võrrelda koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ning hinnanguid lapse väärkohtlemise erinevate liikide esinemissageduse kohta.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast. Teoreetilises osas käsitletakse lapse väärkohtlemise mõistet ja selle liike, õpetaja osa lapse väärkohtlemise märkamisel ning suhtumist lapse väärkohtlemisse. Sellele järgneb uuringu läbiviimise kirjeldus ning tulemused ja arutelu.

Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigitused

Report of the Consultation on Child Abuse Prevention (1999) kohaselt koosneb lapse väärkohtlemine “kõigist füüsilise ja/või emotsionaalse halvasti kohtlemise, seksuaalse väärkohtlemise, hooletusse jätmise või hooletu kohtlemise, ärilisel või muul moel ärakasutamise vormidest, mille tagajärjeks on kas tegelik või potentsiaalne kahju lapse tervisele, arengule või väärkusele, vastutus-, usaldus-, võimuhete kontekstis” (p. 15). Soonets (1997) defineerib lapse väärkohtlemist kui “mistahes käitumist lapse suhtes, mis alandab tema füüsilist ja psüühilist heaolu ning seab ohtu lapse eakohase arengu ning tervisliku seisundi” (lk 91).

Lapse väärkohtlemise mõiste ühtset defineerimist raskendavad erinevad lähtekohad – kas võtta definitsiooni aluseks väärkohtleja tegevus või lähtuda väärkohtlemise mõjust lapsele või sellest, mil määral on tegu tahtliku käitumisega väärkohtlemise korral (Cicchetti & Toth, 2005; Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi, & Lozano, 2002). Lapse väärkohtlemise definitsiooni tähenduse mõistmine sõltub suuresti kultuurilisest kontekstist – käibivad traditsioonid ja väärtushinnangud, inimeste teadlikkus, hoiakud ja suhtumine sätestavad, kust läheb piir teatud käitumise aktsepteerimise ning sama käitumise väärkohtlemisena tajumise vahel (Ashton, 2001; Corby, 2006; Gracia & Herrero, 2008; Oveisi et al., 2010; Raman & Hodes, 2012; Reisig & Miller, 2009; Schmid & Benbenishty, 2011). Nii võib väärkohtlemise mõiste praktiline kasutus varieeruda olenevalt valdkonnast ja sekkumise eesmärgist.

Lapse väärkohtlemist on jagatud enamasti neljaks: füüsiliseks, seksuaalseks ja emotsionaalseks väärkohtlemiseks ning hooletussejätmiseks (Krug et al., 2002). Graham-Bermann ja Howell (2011) lisavad lapse väärkohtlemise liigiks ka kokkupuute koduse vägivallaga ehk olukorra, kus laps on pereliikmete vahelise vägivalla pealtnägijaks ja tunnistajaks. Eraldi kategooriana on välja toodud lapse ekspluateerimine, mille kohaselt tuleb lapsel osaleda tegevustes, mis on last kahjustavad ning teistele kasutoovad, näiteks lapstöötajad, -prostituudid, -sõdurid (Report of the..., 1999). Lapse väärkohtlemise eraldi liigina nimetatakse ka koolikiusamist (Corby, 2006; Soo et al., 2009) ning lapse väärkohtlemist internetis (Corby, 2006).

Soonets (1997) eristab lapse väärkohtlemisel:

- 1) lapsele suunatud vägivallategusid, mida lähtuvalt lapsevanema agressioonist lapse suhtes saab liigitada aktiivseteks väärkohtlemise liikideks (füüsiline, seksuaalne, emotsionaalne ja psühholoogiline väärkohtlemine);
- 2) lapse hooletussejätmist, mida lapsevanema tegevusetuse tõttu saab kategoriseerida kui väärkohtlemise passiivseid liike (füüsiline, emotsionaalne, tervise ja hariduslik hooletussejätmine ning järelvalvetus);
- 3) lapse ülekaitstust.

Mõned uurijad on järelvalvetuse (Kõiv, 2006) ja ülekaitstuse (Kõiv, 2006; LeMoyne & Buchanan, 2011; Padilla-Walker & Nelson, 2012) liigitanud ebatõhusa vanemate kasvatusstiili alla. Antud uurimuses eristatakse lapse väärkohtlemist (füüsiline, psühholoogiline, emotsionaalne, seksuaalne) ja hooletussejätmist (füüsiline, emotsionaalne, tervise, hariduslik) ning kahte vanemate kasvatusstiili – järelvalvetus, ülekaitstus.

Lapse väärkohtlemise liigid

Lapse füüsiline väärkohtlemine

Lapse füüsilise väärkohtlemise all mõistetakse tahtlikku jõu kasutamist lapse suhtes, mille tulemusena saab kahjustada lapse tervis, areng ja väärikus ning mis ohustab lapse elu (Butchart et al., 2006). Lapse füüsilist väärkohtlemist saab defineerida käitumuslike kirjelduste kaudu – löömine, raputamine, peksmine, hammustamine, sakutamine, tõukamine, mürgitamine, põletamine, kõrvetamine, uputamine, lämmatamine, kägistamine ning psühholoogilise dimensioonina ähvardamine ja tahtliku psüühilise ebamugavustunde tekitamine (Gilbert et al., 2009). Võrreldes teiste väärkohtlemise liikidega on füüsilist väärkohtlemist mõnevõrra kergem märgata, enamasti just nähtavate füüsiliste tunnuste alusel.

World Health Organization (2016) andmetel on veerand täiskasvanuist kogenud lapsena füüsilist väärkohtlemist. USA andmete kohaselt on lapse füüsilisest väärkohtlemisest sagedasem ainult hooletussejätmine (vt U.S. Department of..., 2017). Füüsilise väärkohtlemise esinemist mõjutavate faktoritena tuuakse välja lapse vanus, sugu ja areng – suurem oht on sattuda füüsilise väärkohtlemise ohvriks noorematel lastel, poistel ning arengulise mahajäämuse ja/või käitumishäiretega lastel (Kerig, Ludlow, & Wenar, 2012). USA uurimustest (U.S. Department of..., 2013) nähtub, et füüsiline väärkohtlemine on levinuim koolieelses eas – 58,5% füüsiliselt väärkoheldud lastest olid kuni 8-aastased, neist omakorda 41,7% nooremad kui 6-aastased. Varane kokkupuude vägivallaga aga suurendab selle jätkumise võimalikkust terve lapsepõlve vältel (Grasso, Dierkhising, Branson, Ford, & Lee, 2016). Tomberg (2004) toob välja, et väikelapsed tunnetavad eeskätt füüsilist

väärkohtlemist, kuna nende arengutase ei võimalda neil veel mõista psühholoogilist väärkohtlemist.

Lapse emotsionaalne väärkohtlemine

Emotsionaalsed väärkohtlemist käsitletakse nii eraldiseisvana (Krug et al., 2002) kui koos psühholoogilise väärkohtlemisega (Butchart et al., 2006) või kasutatakse neid sünonüümidenä (Kerig et al., 2012). Emotsionaalse väärkohtlemise all mõistetakse suutmatust pakkuda lapse arengutasele vastavat toetavat kasvukeskkonda, sealhulgas esmase kiindumusobjekti olemasolu ja kättesaadavust tagamaks lapse potentsiaalile vastava emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste tervikliku arengu (Report of the..., 1999). Trickett jt (2009) väidavad, et võrreldes teiste väärkohtlemise liikidega on emotsionaalse väärkohtlemise määratlemine kõige keerulisem ja seetõttu on selle liigi esinemissagedust keeruline hinnata ja mõõta.

Emotsionaalsed väärkohtlemist käsitletakse psühholoogiliselt kahjustavate tegevuste kaudu, mis mõjutavad negatiivselt lapse käitumuslikku, kognitiivset, afektiivset ja füüsilist arengut, edastades lapsele, et ta on väärtusetu, mittearmastatud, ohustatud ning vajalik ainult teise indiviidi vajaduste rahuldamiseks (Hart et al., 2011). Last psühholoogiliselt kahjustavateks aktideks on naeruvääristamine, alandamine, tõrjumine, halvustamine, ähvardamine, hirmutamine, isoleerimine, emotsionaalne külmus ja muud mittefüüsilise halvasti kohtlemise vormid (Butchart et al., 2006; Hart et al., 2011; Krug et al., 2002).

Hibbard jt (2012) tõdevad, et psühholoogiline väärkohtlemine on kõige levinuim lapse väärkohtlemise vorm, samas raskesti tuvastatav (Spinazzola et al., 2014). Soo ja Soo (2002) uurimusest selgub, et 93% vastanutest oli korra kogenud vähemalt üht väärkohtlemise liiki, kusjuures kõige levinumaks lapse väärkohtlemise liigiks oli emotsionaalne väärkohtlemine. Ainsaare (2004) tööst selgub, et uuritavate hinnangul on psühholoogiline väärkohtlemine enim levinud ning rohkem kui iga kolmas noor oli seda viimase aasta jooksul kogenud.

Lapse arengule avaldab emotsionaalne-psühholoogiline väärkohtlemine kõige enam mõju (McGee, Wolfe, & Wilson, 1997), samas on seda teiste lapse väärkohtlemise liikidega võrreldes kõige raskem ära tunda (Benbenishty & Schmid, 2013), märgata ning tõestada (Kerig et al., 2012), kuna puuduvad ilmsed füüsilised tõendid. Lisaks esineb emotsionaalne-psühholoogiline väärkohtlemine sageli teiste väärkohtlemise liikidega koos (Ainsaar, 2004; Hart et al., 2011) ning süvendab ka kõikide teiste väärkohtlemise liikide mõju (McGee et al., 1997).

Lapse seksuaalne väärkohtlemine

Seksuaalne väärkohtlemine all peetakse silmas lapse kaasatust seksuaalse sisuga toimingutesse, millest ta aru ei saa, millele laps ei ole võimeline andma teadlikku nõusolekut ning mis ei ole seaduste ega ühiskonnas aktsepteeritud sotsiaalsete normidega kooskõlas (Butchart et al., 2006). Intiimset laadi lapse väärkohtlemise aktid võivad varieeruda reaalsest suguühetest kuni käitumiseni, kus puudub füüsiline kontakt lapsega, näiteks pornograafia vaatamine, seksuaalsed toimingud interneti vahendusel. Oluliseks peetakse lapse seksuaalse väärkohtlemise defineerimise juures vanuselist kriteeriumit – väärkohtleja ja väärkoheldava lapse vanusevahe peab olema vähemalt viis aastat (Kerig et al., 2012).

Seksuaalne väärkohtlemine võib olla nii akuutne kui krooniline, situatsioon võib olla spontaanne ja vägivaldne, näiteks vägistamise puhul, või hõlmata pikaajalist võrgutamist ja meelitamist. Seksuaalne väärkohtlemine võib olla nii peresisene – sel juhul on tegemist intsestiga – või on väärkohtlejaks keegi väljastpoolt perekonda ent siiski perega seotu, näiteks sugulased, sõbrad, naabrid, töökaaslased (Kerig et al., 2012).

Lapse seksuaalse väärkohtlemise tagajärgede tõsidust mõjutavateks teguriteks on väärkohtlemise sagedus ja kestvus, mõjujõu kasutamine, seksuaalakti olemus, lapse vanus ning lapse ja väärkohtleja suhe (Berliner, 2011). Mitmed autorid (Gilbert et al., 2009; Kerig et al., 2012; Soo, 2004) tõdevad, et tüdrukud on sagedasemad seksuaalse väärkohtlemise ohvrid võrreldes poistega – nii saab ühe tegurina nimetada ka lapse sugu.

Uuringute (Feng et al., 2015; U.S. Department of..., 2017) kohaselt on lapse seksuaalne väärkohtlemine suhteliselt harvaesinevam võrrelduna lapse väärkohtlemise teiste liikidega. Paddari (2007) kohaselt on seksuaalse väärkohtlemise ohvriks tavaliselt alla 12-aastased lapsed, levinuimaks grupiks 3–7 aastased lapsed. Soo (2004) kohaselt ei suudeta lapsega seksuaalse väärkohtlemise korral veel piisavalt adekvaatselt toimunud mõista. Samuti on lapsi kergem verbaalselt mõjutada väärkohtlemisest mitte rääkima ning lisaks ei pruugi ka lapse keelelised oskused olla piisavalt arenenud ja laps ei ole pädev toimunud sõnaliselt kirjeldama (Paddar, 2007).

Lapse hooletussejätmine

Hooletussejätmine all mõistetakse tahtmatust tagada lapse arengu jaoks tarvilik (Krug et al., 2002) ehk lapse põhivajadused jäetakse rahuldamata. Erickson ja Egeland (2011) jagavad hooletussejätmine viieks: füüsiline, meditsiiniline, vaimse tervise, hariduslik ja psühholoogiline hooletussejätmine. Soonets (1997) eristab hooletussejätmisel järgmisi liike: füüsiline, emotsionaalne, hariduslik ja tervise hooletussejätmine ning järelevalvetus.

Cicchetti ja Toth (2005) rõhutavad hooletussejätmise puhul lapse arengulise dimensiooni arvestamisega – väikelapsed (1-3aastased) on oma vanematest täiesti sõltuvad ja seega on nende hooletussejätmine tõsiste negatiivsete tagajärgedega, samas on noorukieas lapse ülekaitstus samade tagajärgedega. Seega on väikelapseas vanemapoolne suurem kaasatus, osalus ja kaitstus vajalik ja elementaarne, selleta ei arene laps oma võimete kohaselt, samas on noorukieas vajalik vanemapoolse kontrolli alanemine võimaldamaks noorukil iseseisvuda, vastasel juhul ei arene jälle tema oma potentsiaalsete võimete kohaselt.

Hooletussejätmine on kõige levinum lapse väärkohtlemise vorm (U.S. Department of..., 2017). Samas on hooletussejätmine saanud võrreldes teiste lapse väärkohtlemise liikidega märkimisväärselt vähem teaduslikku ning avalikku tähelepanu, olgugi et hooletussejätmine on sama kahjustav kui füüsiline või seksuaalne väärkohtlemine (Gilbert et al., 2009) ning põhjustab enim mahajäämist kognitiivses ja keelelises arengus (Kerig et al., 2012).

Lapse ülekaitstus ja järelvalvetus

Ülekaitstuse puhul rakendatakse lapse üle tervikuna liigset kontrolli võimaldamata tal iseseisvuda (Soonets, 1997). Laps jäetakse ilma tegevustest, milleks ta eakohaselt võimeline on, võimalusest ise uusi asju proovida ja katsetada, ka ebaõnnestuda. Siinjuures on oluline arvestada lapse arengulise dimensiooniga – vanemate kaasatus lapse arengu esimestes etappides peabki olema suurem ning vähenema järk-järgult võimaldades lapse vanusele sobivat autonoomiat (Segrin, Givertz, & Swiatkowski, 2014). Lapse ülekaitstust saab defineerida vanematepoolsete võimalike käitumiste kaudu – riskide vältimine, liigne nõu andmine, lapse eest otsuste tegemine, sekkumine lapse eraellu, liigne kontroll lapse tegemiste üle, lapse autonoomsuse mitte tunnistamine, isiklike piiride mitte arvestamine, ennetav probleemide lahendamine (LeMoyne & Buchanan, 2011; Segrin, Woszidlo, Givertz, Bauer, & Taylor Murphy, 2012).

Järelvalvetust saab vaadelda vanemapoolse kontrolli alanemisega ning puuduva vastutustundega lapse käitumise suhtes, mis suurendab lapsel võimalust sattuda erinevatesse elu ohustavatesse situatsioonidesse (Soonets, 1997). Järelvalvetus (Kõiv, 2006) ja ülekaitstus (Kõiv, 2006; LeMoyne & Buchanan, 2011; Padilla-Walker & Nelson, 2012) on liigitatud ebatõhusa vanemate kasvatustiili alla. Lähtudes vanemate ebatõhusa kasvatustiili ühest dimensioonist – kontroll – saab nii järelvalvetust kui ülekaitstust vaadelda selle dimensiooni vastandlike poolustena – alanenud kontroll järelvalvetuse puhul vs liigne kontroll ülekaitstuse puhul (Kõiv, 2001a). Kõiv'u (2001a) ja Edovaldi (2003) uuritavate hinnangul on ülekaitstus ja järelvalvetus kõige sagedasemini esinevad.

Ülekaitstuse tagajärjel häirub lapse isiksuse areng (Soonets, 1997), tekitades psühholoogilisi probleeme (depressioon, ärevus, vähenenud rahulolu eluga, kalduvus neurootilisusele) teismeeas ja hiljem (vt Lee & Kang, 2018; LeMoyne & Buchanan, 2011; Odenweller et al., 2014; Segrin et al., 2014; Schiffrin et al., 2014). Vanemapoolse ülekaitstuse rakendamine lapse kasvatamisel kontrollib ja limiteerib laste autonoomsuse arengut (Lee & Kang, 2018; Schiffrin et al., 2014), jäävad omandamata iseseisva hakkamasaamise ja probleemilahendusoskused ning seeläbi ka eneseusalduse teke.

Lapse väärkohtlemise mõju lapse arengule

Lapse väärkohtlemine, sõltumata avaldumise liigist, mõjutab lapse arengu sotsiaalsel, emotsionaalsel ja kognitiivset arengut (Corby, 2006; Kerig et al., 2012). On leitud, et mida lähedasem isik on lapse väärkohtlemise toimepanijaks, seda püsivam ja pikaajalisem on negatiivne mõju lapsele (Corby, 2006; Kerig et al., 2012; Roomeldi, 1997). See on ka mõistetav, sest eelkooliealine laps on oma vanematest sõltuv ning võimetu end kaitsma või katkestama suhet vanemaga ning turvalise kasvukeskkonna puudumisel stress ja frustratsioon aina süvenevad. Olulisteks kriteeriumiteks lapse väärkohtlemise tagajärgede tõsiduses on ka väärkohtlemise sagedus, kestvus ja raskusaste (Kerig et al., 2012).

Lapse väärkohtlemise mõjusid on keeruline eristada ülejäänud kasvukeskkonna toimest lapsele, mistõttu on raske diferentseerida väärkohtlemisest tulenevaid tagajärgi negatiivse kasvukeskkonna omadest (Haldre, 2007). On püütud eristada erinevate väärkohtlemise liikide järelmõjusid lapse arengule, aga siinkohal tuleb arvestada, et mitmed väärkohtlemise liigid esinevad koos (Ainsaar, 2004; Mennen, Kim, Sang, & Trickett, 2010; Trickett et al., 2009) või kaasuvad teiste liikidega: psühholoogiline väärkohtlemine eelneb ja kaasub füüsilise (Corby, 2006; Kõiv, 2001a; Soo & Soo, 2002) ja seksuaalse väärkohtlemisega (Kõiv, 2001a) ning süvendab kõigi teiste väärkohtlemise liikide mõju (McGee et al., 1997). Seega on väärkohtlemise mis tahes liigi mõju halvav kõikidele lapse arengu valdkondadele.

Lapse väärkohtlemise tagajärjed avalduvad järgmiste ilmingutena: kognitiivne ja keeleline mahajäämus (nii ekspressiivses kõnes kui kõne mõistmisel), madal enesehinnang ning negatiivne mina-pilt, raskused oma tunnete reguleerimisel ja emotsioonide mõistmisel, puudulikud sotsiaalsed oskused, ärevus, kartlikkus, endassetõmbumine, depressioon, agressiivsus (vt Cicchetti & Toth, 2005; Erickson & Egeland, 2011; Graham-Bermann & Howell, 2011; Kerig et al., 2012; Soo, 2004; Spinazzola et al., 2014). Sageli põhjustavad olemasolevad probleemid järgmisi – kognitiivne mahajäämus mõjutab akadeemilist võimekust, tekkinud õpiraskused ja käitumisprobleemid muudavad lapse veelgi

agressiivsemaks või isoleeritumaks. Samuti on väärkoheldud lastele omane enesehävituslik käitumine (eriti noorukieas) – uimastite tarbimine, suitsiid, söömishäired, kuritegelik käitumine (Butchart et al., 2006; Kerig et al., 2012; Soo, 2004). Lapse väärkohtlemise tagajärgedest rääkides on oluline ka see, et väärkoheldud laps omandab sotsiaalse õppimise kaudu käitumismustreid, mida ise tulevase lapsevanemana kasutab – väärkoheldust võib saada väärkohtleja (Kerig et al., 2012).

Lasteaiaõpetaja roll lapse väärkohtlemise märkamisel

Koolieelse lasteasutuse seadus (1999) kohustab lasteaia personali teavitama kohaliku omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitsetöötajat lapse kehalisest, emotsionaalsest või seksuaalsest väärkohtlemisest või sellest, et lapse kodune kasvukeskkond on ebasoodne. Õpetaja kutsestandardi (2020) kohaselt õpib õpetaja õppijat tundma, loob õppija ja lapsevanematega usaldusliku suhte ning kujundab ja järgib ühiskonna väärtusi ja norme.

Lapse väärkohtlemine toimub enamasti peresiselselt, mis teeb selle avastamise ja sellest teavitamise raskeks (Feng et al., 2015). Seetõttu on koolid ja teised haridusasutused üheks peamiseks allikaks lapse väärkohtlemise tuvastamisel ja sellest teatamisel (U.S. Department of..., 2017; Walsh et al., 2012). Õpetajad on tõenäoliselt need, kes esimesena ja kõige sagedasemini kahtlustavad ja/või leiavad tõendeid lapse seksuaalsest väärkohtlemisest ja teistest väärkohtlemise liikidest (Goldman & Grimbeek, 2015).

Mitmed autorid (Schols et al., 2013; Soo, 2012; Soo et al., 2009; Sundell, 1997; Svensson & Janson, 2008) rõhutavad pedagoogilise personali tähtsust lapse väärkohtlemise varasel märkamisel ja leevendamisel, kuna igapäevane töö lastega võimaldab näha nende probleeme ja muutusi käitumises, samuti suhte usalduslikkuse tõttu. Lasteaia kompenseeriva ja positiivse mõju toovad välja Soonets ja Kutsar (2007), kes soovivad riskiperedesse sündinud lapsed viia juba üheaastasena lasteaeda, kus tagatakse lapse arengule vajalik stimuleeriv keskkond ning lisaks nõustatakse ka vanemaid. Lasteaedade tähtsust vanemate teadlikkuse tõstmisel ja nõustamisel nimetab ka Oveisi jt (2010).

Merrit ja Klein (2015) leidsid, et koolieelsetel lasteasutustel on eriti suur mõju hooletussejätud laste keelelisele arengule, lapse väärkohtlemise liikide kohta seda tendentsi ei esinenud. Põhjuseks toovad autorid välja õpetajate vähese ettevalmistuse tegelemaks lastega, kes on kogenud lapse väärkohtlemise liike peale hooletussejätmise. Ka teised uurimused kinnitavad õpetajate mitte piisavat väljaõpet ja teadmiste puudulikkust lapse väärkohtlemise temaatikas ning vajadust parema ettevalmistuse järele (vt Goldman &

Grimbeek, 2015; Márquez-Flores, Márquez-Hernández, & Granados-Gámez, 2016; Peterson, 2017; Soo, 2012; Toros & Tiirik, 2016).

Baginsky (2003) leidis, et õpetajad tunnevad end lapse kaitsmise eest vastutavana ja peavad oluliseks lapse väärkohtlemise korral sekkuda. Sekkumise efektiivsus aga sõltub õpetaja enda teadlikkusest, tõekspidamistest, hoiakutest ja suhtumisest lapse väärkohtlemise temaatikas. Kenny (2004) leidis, et uuritavad ei olnud teadlikud laste väärkohtlemise märkidest, samas ei pidanud nad lapse väärkohtlemist tõsiseks probleemiks ega olnud teadlikud väärkohtlemise probleemi ulatusest. Seega mõjutab teadlikkus probleemi – olemasolust ja ulatusest – suhtumist ja sekkumist lapse väärkohtlemisse.

Lisaks teadlikkusele mõjutavad õpetajate sekkumist lapse väärkohtlemisse õpetajate pedagoogiline staaž (Walsh, Bridgstock, Farrell, Rassafiani, & Schweitzer, 2008), haridustase (Goebbels, Nicholson, Walsh, & De Vries, 2008), sugu (Goebbels et al., 2008; Walsh et al., 2008). Parem arusaam õpetajate teadmistest ja suhtumisest lapse väärkohtlemise teemal aga võimaldab pöörata tähelepanu peamistele lähtepunktidele ennetussüsteemi loomiseks (Márquez-Flores et al., 2016).

Suhtumine lapse väärkohtlemisse

Suhtumine, mis baseerub isiklikel kogemustel, väärtushinnangutel, teadmistel ning tõekspidamistel, mõjutab indiviidi käitumist reaalses situatsioonis (Ashton, 2004; Schols et al., 2013). Mitmed uurimused on näidanud, et suhtumine ja hinnangud võimaldavad ennustada käitumist (Ashton, 2004; Feng et al., 2010; Iversen & Rundmo, 2004; Tennfjord, 2006). Suhtumist ning hoiakuid peetakse kultuuriliste ja sotsiaalsete väärtuste väljendusteks (Tennfjord, 2006), seega mõjutavad suhtumist lisaks indiviidi personaalsetele faktoritele ka ühiskonnas aktsepteeritavad hoiakud ning käibivad sotsiaalsed normid lapse väärkohtlemise kohta. Arusaam võimalikust väärkohtlevast käitumisest võib mõjutada suhtumist lapse väärkohtlemisest teadaandmise (Feng & Levine, 2005) – mida tõenäolisemalt tuntakse käitumine ära kui väärkohtlemine ning mida suurem on võimaliku kahju määr (Benbenishty & Schmid, 2013), seda tõenäolisemalt sellest teatatakse (vt Ashton, 2001; Benbenishty & Schmid, 2013; Lui et al., 2019).

Oluline on mõista, et inimeste teadlikkuse tõstmine ja parem informeeritus võimaldab muuta inimeste hoiakuid ja suhtumist ning hoiakute muutust saab tõlgendada kui positiivset eeldust käitumise muutuseks (Sallo, 2014). Ühiskonnas käibel olev negatiivne hoiak lapse väärkohtlemise suhtes mõjutab inimeste suhtumist ning seeläbi ei ole lapse väärkohtlemine enam aktsepteeritav ega normikohane käitumine. Seega mõjutab ühiskondlikul tasandil

toimuv indiviidi suhtumist ja käitumist individuaalsel tasandil (Hayes & O'Neal, 2018). Individuaalsete suhtumist mõjutavate karakteristikutena on nimetatud veel inimese vanust (Benbenishty & Schmid, 2013; Gracia & Herrero, 2008; Lui et al., 2019; Sallo, 2014), haridust (Ashton, 2004; Lui et al., 2019; Sallo, 2014) ja sugu (Bornstein et al., 2007; Gracia & Herrero, 2008).

Ühiskondlik ja sotsiaalne mõju hoiakute kujundamisel ja mõjutamisel saab olla kahetine – lapse väärkohtlemist tauniv või tolereeriv (Gracia & Herrero, 2008; Tennfjord, 2006). Üldine suhtumine seab paika piirid, kuidas lapse väärkohtlemist tajutakse – mis määrani tolereeritakse ehk kust läheb piir lubatud ja lubamatu käitumise vahel (Gracia & Herrero, 2008). Nähtub, et Eestis on suhtumine vägivalda taunivam võrreldes suhtumisega lapse väärkohtlemisse (vt Hayes & O'Neal, 2018; Sallo, 2014). Suhtumine sõltub teadmistest, teadlikkus omakorda aitab probleemi paremini identifitseerida ja märgata ning sekkuda (Schmid & Benbenishty, 2011). Kui lapse väärkohtlemist ei teadvustada ega peeta sotsiaalseks probleemiks, siis tajutakse seda aktsepteeritava nähtusena ning ei sekkuta (Ashton, 2001; Gracia & Herrero, 2008; Schmid & Benbenishty, 2011). Olles probleemist teadlik, suhtutakse lapse väärkohtlemisse taunivamalt ning sekkutakse enam (Gracia & Herrero, 2006).

Eesti uurimused suhtumisest lapse väärkohtlemisse

Minka (2003) uuris algklasside õpilaste suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ning leidis, et kõige taunivam oli suhtumine seksuaalsesse väärkohtlemisse ja hooletussejätmise erinevatesse liikidesse (füüsiline, tervise, emotsionaalne ja hariduslik) ning mõnevõrra liberaalsem järelvalvetusse, psühholoogilisse väärkohtlemisse ning ülekaitstusse. Kõiv (2001b) uurimuse tulemusest selgub, et taunivaim oli suhtumine lapse väärkohtlemise aktiivsetesse liikidesse (füüsiline, seksuaalne ja emotsionaalne väärkohtlemine) ning liberaalsem oli suhtumine ülekaitstusse ja järelvalvetusse. Eristub erikooli õpilaste suhtumine seksuaalsesse väärkohtlemisse, mis oli suhteliselt liberaalne peegeldades tõenäoseid samalaadseid kogemusi antud valdkonnas.

Kõivu (2003) poolt läbiviidud uurimuse – milles uuriti Eesti täiskasvanud elanikkonna suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse – tulemustest selgub, et kõige taunivamalt suhtuti väärkohtlemise aktiivsetesse liikidesse (füüsiline, seksuaalne ja emotsionaalne) ning kõige liberaalsemalt järelvalvetusse ja ülekaitstusse. Ka Toomiste (2003) uurimuse tulemustest ilmneb, et erinevate elukutsete esindajad suhtusid kõige taunivamalt

seksuaalsesse ja füüsilisse väärkohtlemisse ning kõige liberaalsemalt ülekaitstusse ja järelvalvetusse.

Lapse väärkohtlemise erinevate liikide esinemissagedust on eelnevalt uuritud kooliealistelt. Soo ja Soo (2002) uurimusest selgub, et 93% vastanutest oli korra kogenud vähemalt üht väärkohtlemise liiki, kusjuures kõige levinumaks lapse väärkohtlemise liigiks oli emotsionaalne väärkohtlemine. Ka Ainsaar (2004) leidis, et psühholoogiline väärkohtlemine oli enim levinud ning rohkem kui igas kolmas noor oli seda kogenud. Kõiv (2001a) ja Edovald (2003) on leidnud, et sagedasemini oldi kogenud ülekaitstust ja järelvalvetust. Eestis läbi viidud lapse seksuaalse väärkohtlemise uuringutest (vt Naaber, 2007; Rosental & Tilk, 1999; Soo, 2004, Soo & Soo, 2002) ilmnes, et tegemist on üsna sagedase nähtusega.

Suhtumise uurimused lapse väärkohtlemisse võivad parandada nii lapse väärkohtlemise märkamist kui sellest teatamist (Lui et al., 2019). Töö autorile teadaolevalt ei ole Eestis seni samalaadseid uuringuid läbi viidud koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide seas. Lähtudes mõttest, et suhtumine ning teadlikkus lapse väärkohtlemisest mõjutab seda, kas lapse väärkohtlemist märgatakse ning sekkutakse, on oluline uurimisprobleem, missugune on koolieelsete lasteasutuste pedagoogilise personali suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ning esinemissagedusse.

Töö eesmärk on võrrelda koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ja hinnanguid lapse väärkohtlemise erinevate liikide esinemissageduse kohta. Püstitati kaks hüpoteesi:

Hüpotees 1. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse on taunivam võrreldes suhtumisega teistesse lapse väärkohtlemise liikidesse (Kõiv, 2001b, 2003; Toomiste, 2003).

Hüpotees 2. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangul on sagedasemaks lapse väärkohtlemise liigiks psühholoogiline väärkohtlemine (Hibbard et al., 2012; Spinazzola et al., 2014).

Metoodika

Valim

Valim koostati vastavalt eesmärgile. Uuritavateks olid 94 koolieelse lasteasutuse pedagoogilise personali liiget viies Tartu linna ja maakonna koolieelses lasteasutuses. Koolieelse lasteasutuse seaduses (1999) käsitletakse pedagoogidena õpetajaid, direktorit, õppealajuhatajat ning teisi õppe- ja kasvatusalal töötavaid isikuid. Antud töö raames jäeti direktorid ja õppealajuhatajad valimist välja ning küsitleti lastega igapäevaselt töötavaid isikuid – õpetajaid ja õpetaja abisid. Koolieelsete lasteasutuste välja valimiseks kasutati mugavusvalimit. Uuritavad olid kõik naissoost, kõige noorem vastaja oli 20- ning vanim 63-aastane. Õpetajate keskmine vanus oli 43,73 aastat ($SD = 11,49$), õpetaja abidel 43,68 aastat ($SD = 11,69$). Pedagoogiline staaž varieerus 2 kuu ja 39 aasta vahel, keskmiselt oli õpetajatel pedagoogilist staaži 14,53 aastat ($SD = 10,69$) ja õpetaja abidel 14,25 aastat ($SD = 10,57$). Õpetajatest oli kõrgharidus 77,19%, keskeriharidus 15,79 % ja keskharidus 7,02%, õpetaja abidest oli kõrgharidus 3,45%, keskeriharidus 68,96% ja keskharidus 27,59%.

Mõõtevahend

Käesoleva töö puhul on tegemist kvantitatiivse uurimusega. Antud töö raames uuriti suhtumist lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ja nende esinemissagedusse ning selleks kasutati mõõtevahendina Kõivu (2001) poolt koostatud struktureeritud küsimustikku (vt lisa 1). Küsimustiku aluseks on Soonetsi (1997) lapse väärkohtlemise liigitus – esitatakse 20 erinevat kirjeldust 8 lapse väärkohtlemise liigi (emotsionaalne, psühholoogiline, füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine; füüsiline, emotsionaalne, tervise ja hariduslik hooletussejätmine) ning järelvalvetuse ja ülekaitstuse kui kahe ebatõhusa vanemate kasvatusstiili kohta, millele saab hinnanguid anda 10-punktilisel skaalal. Skaala üks ots näitab väitega mittenõustumist (1 punkt) ja seega taunivat suhtumist, teine ots (10 punkti) aga väitega nõustumist ehk liberaalset suhtumist. Ankeeti täiendati töö autori poolt küsimusega, saamaks teada, missugused on koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangul sagedamini esinevad lapse väärkohtlemise vormid – paluti märgistada ankeedis vanemate käitumise kirjeldusest viis kõige sagedasemini esinevat. Andmetöötluses tuuakse välja nende uuritavate protsent, kes nimetasid toodud lapse väärkohtlemise liike sagedasemini esinevateks.

Protseduur

Uurimus viidi läbi ajavahemikus 21. oktoober kuni 31. oktoober (k.a) 2019. Esmalt võeti ühendust valimisse kuuluvate koolieelsete lasteasutustega, tutvustati ennast ning uurimuse eesmärki ja mõõtevahendit ning küsiti nõusolekut uurimuse läbiviimiseks. Uuritavatele tagati anonüümsus. Vastavalt majasisesele tööjaotusele suheldi direktorite ja õppealajuhatajatega nii telefoni teel kui personaalselt. Algselt võeti ühendust kuue koolieelse lasteasutusega, neist koostööd nõustus tegema viis. Kahe koolieelse lasteasutuse õppealajuhatajale saadeti enne küsitluse algust uurimuse lühitutvustus, kes selle siis omakorda personali meililisti saatsid (vt lisa 2).

Antud uuringus kasutati paberankeete, mille viis väljavalitud koolieelsetesse lasteasutustesse uurija ise ning ankeedi täitmine toimus individuaalselt. Kõik koolieelsed lasteasutused said ankeedid kätte esmaspäeval, kuna see sobib Hirsijärvi, Remes'i ja Sajavaara (2005) kohaselt institutsioonidele enim. Ankeetide kättejagamine toimus vastavalt eelnevatele kokkulepetele – (1) kahes koolieelses lasteasutuses andis uurija küsimustikud uuritavatele üle isiklikult (puudujatele jäeti ankeedid rühmaruumi), (2) ühes koolieelses lasteasutuses anti ankeedid direktorile, kes need edasi jagas ning (3) kahes koolieelses lasteasutuses anti ankeedid õpetajatele, kes need edasi jagasid. Ankeetide tagastamise jaoks viis uurija igasse koolieelsesse lasteasutusse kogumiskasti, mis koguti kokku pooleteise nädala pärast. Seega oli tegemist informeeritud ja isiklikult kontrollitud küsitluse kombineeritud variandiga (Hirsijärvi et al., 2005). Välja jagati 135 ankeeti, tagastati täidetuna 94.

Hirsijärvi jt (2005) kohaselt on ankeedi katsetamine vajalik suurendamaks mõõtevahendi valiidsust. Käesolevas töös mõõtevahendina kasutatud küsimustikku on suhtumiseks lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse eelnevalt kasutanud Kõiv (2001a, 2001b, 2003), Minka (2003) ja Toomiste (2003).

Kogutud andmete analüüsimiseks sisestati need programmi Microsoft Office Excel 2013. Andmete kirjeldamiseks kasutati aritmeetilisi keskmisi, standardhälvet ja protsente. Esimese hüpoteesi kontrollimiseks kasutati *t*-testi, kuna võrreldav tunnus oli vahemikskaalal, võrdluses oli 2 rühma ja tegemist oli mittepaaarisvalimiga. Teise hüpoteesi kontrollimiseks kasutati Hii-ruut testi, sest võrreldav tunnus oli nimetusteskaalal. Statistiliselt oluliseks erinevuseks peetakse uurimuses väärtusi, mille puhul $p < 0,05$ ja $p < 0,01$.

Tulemused

Statistiline andmeanalüüs näitas, et koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse väärkohtlemisse oli erinev – leiti statistiliselt olulised erinevused kõigi 8 lapse väärkohtlemise liigi ja kahe ebaefektiivse lapse kasvatusstiili keskmisi näitajaid võrreldes (t -testiga, $p < 0,05$, vt tabel 1). Koolieelsete lasteasutuste õpetajad suhtusid kõigisse (füüsiline, psühholoogiline, emotsionaalne ja seksuaalne väärkohtlemine; emotsionaalne, füüsiline, tervise ja hariduslik hooletussejätmine ning järelvalvetus ja ülekaitstus) liikidesse liberaalsemalt kui koolieelsete lasteasutuste õpetaja abid.

Tabel 1. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine erinevatesse lapse väärkohtlemise liikidesse (keskmised hinnaguskalal) ja keskmiste võrdlus

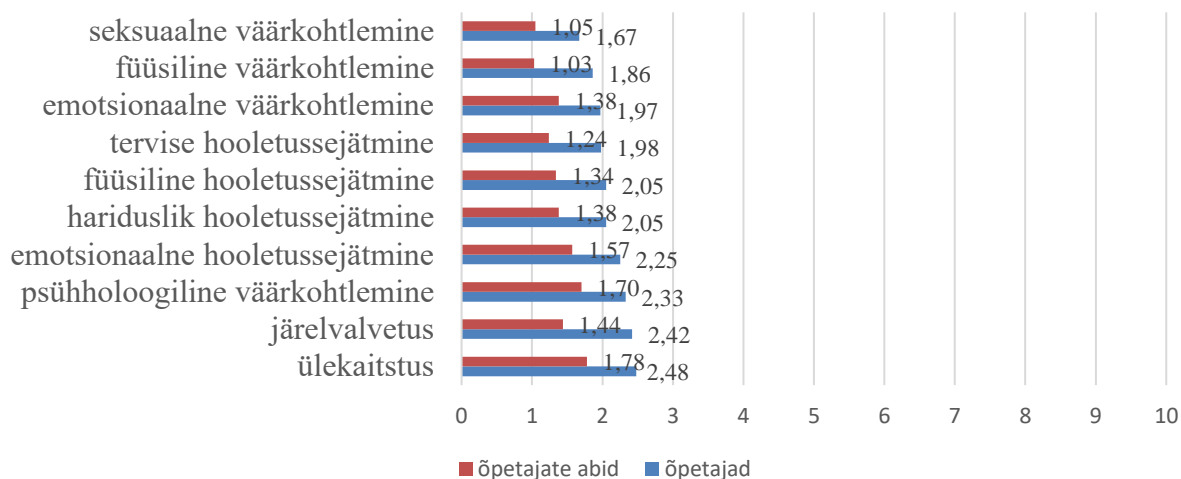
Lapse väärkohtlemise liik	Õpetajad (aritmeetiline keskmine)	Õpetajate abid (aritmeetiline keskmine)	t -statistik	p väärtus
Füüsiline väärkohtlemine	1,86	1,03	3,53	0,000
Psühholoogiline väärkohtlemine	2,33	1,70	2,03	0,022
Emotsionaalne väärkohtlemine	1,97	1,38	2,67	0,004
Seksuaalne väärkohtlemine	1,67	1,05	2,78	0,003
Füüsiline hooletussejätmine	2,05	1,34	2,81	0,003
Emotsionaalne hooletussejätmine	2,25	1,57	2,43	0,008
Tervise hooletussejätmine	1,98	1,24	3,15	0,001
Hariduslik hooletussejätmine	2,05	1,38	2,82	0,003
Järelvalvetus	2,42	1,44	3,63	0,000
Ülekaitstus	2,48	1,78	2,41	0,008

Statistilisest andmeanalüüsist leiti, et võrreldes keskmisi näitajaid hinnanguskaaladel mõlema uuritavate grupi siseselt, ilmnedid statistiliselt olulised erinevused (t -testiga, $p < 0,05$, vt tabel 2). Koolieelsete lasteasutuste õpetaja abid suhtusid taunivamalt füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse võrrelduna teiste lapse väärkohtlemise liikide (v.a seksuaalne väärkohtlemine) ning kasvatusviisidega. Koolieelsete lasteasutuste õpetajad suhtusid taunivamalt lapse füüsilisse (v.a emotsionaalne väärkohtlemine ning tervise- ja hariduslik hooletussejätmine) ja seksuaalsesse väärkohtlemisse võrrelduna teiste liikidega.

Tabel 2. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse võrrelduna teiste lapse väärkohtlemiste liikidega (keskmised hinnaguskaalal) ja keskmiste võrdlus

Lapse väärkohtlemise liik	Õpetajad				Õpetaja abid			
	Füüsiline väärkohtlemine		Seksuaalne väärkohtlemine		Füüsiline väärkohtlemine		Seksuaalne väärkohtlemine	
	<i>t</i> - statistik	p väärtus	<i>t</i> - statistik	p väärtus	<i>t</i> - statistik	p väärtus	<i>t</i> - statistik	p väärtus
Füüsiline väärkohtlemine			-1,75	0,042			0,81	0,209
Emotsionaalne väärkohtlemine	-1,37	0,087	-2,37	0,010	-3,53	0,000	-3,18	0,001
Psühholoogiline väärkohtlemine	-3,09	0,001	-3,40	0,000	-3,90	0,000	-3,65	0,000
Seksuaalne väärkohtlemine	1,75	0,042			-0,81	0,209		
Füüsiline hooletussejätmine	-2,29	0,012	-2,68	0,004	-3,17	0,001	-2,63	0,005
Hariduslik hooletussejätmine	-1,25	0,106	-2,48	0,007	-3,42	0,001	-3,36	0,001
Tervise hooletussejätmine	-1,02	0,154	-2,48	0,007	-3,21	0,001	-2,48	0,008
Emotsionaalne hooletussejätmine	-2,82	0,003	-3,26	0,001	-3,40	0,001	-3,21	0,001
Järelvalvetus	-3,61	0,000	-4,08	0,000	-3,99	0,000	-3,55	0,000
Ülekaitstus	-4,08	0,000	-4,52	0,000	-4,49	0,000	-4,23	0,000

Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse oli üldiselt tauniv (vt joonis 1). Suhteliselt liberaalsemalt suhtuti lapse ülekaitstusse kui ebaefektiivsesse kasvatusstiili ja lapse psühholoogilisse väärkohtlemisse; kõige taunivamalt lapse seksuaalsesse väärkohtlemisse ja lapse füüsilisse väärkohtlemisse.

Joonis 1. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse (keskmised hinnanguskaalal)

Statistiline andmeanalüüs näitas, koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangud sagedasemini esinevate lapse väärkohtlemise liikide kohta olid sarnased – statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud kahe uuritava grupi hinnanguis sagedasemini esinevate laste väärkohtlemise liikide lõikes (hii-ruut test, $p > 0,05$, vt tabel 3). Koolieelsete lasteasutuste õpetajad ja õpetaja abid hindasid lapse väärkohtlemise levinuimaks liigiks psühholoogilist väärkohtlemist ning enim esinevateks järelvalvetust ja ülekaitsust kui ebaefektiivse kasvatusstiili vorme.

Tabel 3. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangud sagedasemini esinevate lapse väärkohtlemise liikide kohta (uuritavate %)

Lapse väärkohtlemise liik	Õpetajad (%)	Õpetajate abid (%)	χ^2	p väärtus
Füüsiline väärkohtlemine	2,63	9,09	2,45	0,118
Psühholoogiline väärkohtlemine	30,26	40,91	0,97	0,325
Emotsionaalne väärkohtlemine	25	25	0,05	0,827
Seksuaalne väärkohtlemine	2,63	6,82	0,01	0,970
Füüsiline hooletussejätmine	19,74	25	0,01	0,960
Emotsionaalne hooletussejätmine	31,58	27,27	0,25	0,620
Tervise hooletussejätmine	17,1	15,91	0,03	0,870
Hariduslik hooletussejätmine	10,53	6,82	0,12	0,730
Järelvalvetus	48,68	36,36	1,71	0,190
Ülekaitsus	59,21	47,73	1,48	0,220

Arutelu

Uurimuse esimeseks hüpoteesiks oli püstitatud, et koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse on taunivam võrreldes suhtumisega teistesse lapse väärkohtlemise liikidesse. Hüpotees leidis kinnitust. Uuritavad suhtusid neisse kahte lapse väärkohtlemise liiki kõige taunivamalt. Ka Kõivu uuritavad – tava- ja erikooli õpilased ning nende vanemad (2001b) ja täiskasvanud (2003) ning erinevate elukutsete esindajad (Toomiste, 2003) suhtusid kõige taunivamalt just lapse füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse. Uurimistulemustest ilmnisid koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetajate abide suhtumises erinevused kõigi uuritud lapse väärkohtlemise liikide (emotsionaalne, psühholoogiline, füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine; füüsiline, emotsionaalne, tervise ja hariduslik hooletussejätmine) ning ebatõhusate kasvatustüüpide (järelvalvetuse ja ülekaitstuse) korral. Koolieelsete lasteasutuste õpetajad suhtusid kõigisse liikidesse liberaalsemalt kui õpetaja abid. Suhtumine baseerub isiklikel kogemustel, väärtushinnangutel, teadmistel ja tõekspidamistel ning on mõjutatud ühiskonnas aktsepteeritavatest hoiakutest ning käibivatest sotsiaalsetest normidest lapse väärkohtlemise kohta. Kõiv (2001b) leidis, et suhtumist lapse väärkohtlemisse võivad muuta kogemused samas vallas – täiskasvanud suhtusid taunimisväärselt lapse väärkohtlemise liikidesse, mis on seotud sarnaste kogemustega.

Teiseks uurimuse hüpoteesiks oli püstitatud, et koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangul on sagedasemaks lapse väärkohtlemise liigiks psühholoogiline väärkohtlemine. Hüpotees leidis kinnitust. Uurimused kooliealiste (Ainsaar, 2004; Feng et al., 2015; Soo & Soo, 2002) ja lasteaiaõpetajate (Toros & Tiirik, 2016) seas kinnitavad psühholoogilise väärkohtlemise levimust ning psühholoogiline väärkohtlemine eelneb ja kaasub tavaliselt teiste lapse väärkohtlemise liikidega (Ainsaar, 2004; Corby, 2006; Hart et al., 2011; Kõiv, 2001a; Soo & Soo, 2002), samas näitavad USA andmed (U.S. Department of..., 2017) lapse psühholoogilist väärkohtlemist suhteliselt harvaesinevana võrreldes teiste lapse väärkohtlemise liikidega. Erinevused võivad tuleneda sellest, et psühholoogilise väärkohtlemise määratlemine on võrreldes teiste väärkohtlemise liikidega kõige raskem (Trickett et al., 2009). Selle levik võib olla küll sagedasem (Hibbard et al., 2012), aga see ei ole nii kergesti identifitseeritav ja seetõttu on selle lapse väärkohtlemise liigi esinemissagedust keeruline hinnata ja mõõta. (Trickett et al., 2009). Lisaks ei kõida lapse psühholoogiline väärkohtlemine ka nii palju avalikkuse tähelepanu ega pälvi legaalselt hukkamõistu kui lapse aktiivse väärkohtlemise juhud (Kõiv, 2006). Mis veel aitab selgitada erinevusi ametliku statistika ja uuringute tulemuste vahel, on teadmine, et kõikidest

väärkoheldud lastest ei anta teada ning seeläbi ei kajastu need ametlikus statistikas (Feng et al., 2015; Trickett et al., 2009).

Suhteliselt harvaesinevaks lapse väärkohtlemise liigiks hindasid nii koolieelsete lasteasutuste õpetajad kui õpetaja abid lapse füüsilist väärkohtlemist – õpetajate hinnangul oli see suhteliselt vähem esinev (sarnaselt seksuaalse väärkohtlemisega), õpetaja abide hinnangul oli füüsilisest väärkohtlemisest harvaesinevam ainult seksuaalne väärkohtlemine. See ei ole kooskõlas loetuga (vt U.S. Department of..., 2017). Erinevused võivad tuleneda muutustest Eesti ühiskonnas levivast suhtumisest lapse füüsilisse väärkohtlemisse – seadusega on keelatud lapse füüsiline karistamine ja avalikkuse teadlikumaks muutumisega on lapse füüsiline väärkohtlemine muutunud enam mitte aktsepteeritavaks nähtuseks. Samas võib olla põhjuseks just see, et lapse füüsiline väärkohtlemine on ühiskonnas taunitav, ning seega püütakse seda teha enam varjatult. Lisaks võivad erinevused antud uuringu puhul tuleneda ka sellest, kas uuritavad hindasid lapse väärkohtlemise erinevate liikide esinemissagedust üldisest või tööalasest kokkupuutest lähtuvalt (vt Toros & Tiirik, 2016).

Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ning ebatõhusatesse kasvatusviisidesse oli üldiselt tauniv. Suhteliselt liberaalsemalt suhtuti ülekaitstusse, järelvalvetusse, psühholoogilisse väärkohtlemisse ja emotsionaalsesse hooletussejätmissse. Kõige taunivam oli suhtumine lapse seksuaalsesse väärkohtlemisse ja füüsilisse väärkohtlemisse. Suhteliselt liberaalsemalt suhtuti liikidesse, mida hinnati enim levinuimaks (ülekaitstus, järelvalvetus, psühholoogiline väärkohtlemine ja emotsionaalne hooletussejätmine). Lapse füüsilist ja seksuaalset väärkohtlemist peeti kõige harvaesinevaks, samal ajal suhtumine nendesse liikidesse oli kõige taunivam. Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide suhtumine lapse väärkohtlemisse ning ebatõhusatesse kasvatusviisidesse on kooskõlas ka varasematlt läbiviidud uuringutega, kus uuritavaks kontingendiks olid kooliealised (Minka, 2003), kooliealised ja täiskasvanud (Kõiv, 2001b) ning täiskasvanud (Kõiv, 2003; Toomiste, 2003). Nii Kõiv (2001b, 2003) kui Toomiste (2003) leidsid, et kõige liberaalsemalt suhtutakse ülekaitstusse ja järelvalvetusse, Minka (2003) uurimus toob eelmainitutele lisaks välja psühholoogilise väärkohtlemise. Taunivamalt suhtutakse lapse füüsilisse ja seksuaalsesse väärkohtlemisse (vt Kõiv, 2001b, 2003; Toomiste, 2003).

Käesoleva töö kitsaskohaks on valimi väiksus, mistõttu ei saa kasutada saadud tulemusi üldistuseks. Samas on tegemist vajaliku uurimusega, kuna parem arusaam õpetajate suhtumisest lapse väärkohtlemise teemal võimaldab tähelepanu pöörata peamistele lähtepunktidele ennetussüsteemi loomiseks selles vallas (Márquez-Flores et al., 2016).

Võimaluseks saada laialdasemaid uurimitulemusi on teha kordusuuringuid teistes Eesti maakondades ja linnades.

Tänu sõnad

Töö autor tänab kõiki uurimuses osalejaid. Eriline tänu oma perele ja juhendaja Kristi Kõiv' ule kannatlikkuse, mõistvuse ning toetava ja innustava suhtumise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Jana Šmatov

/allkirjastatud digitaalselt/

13.01.2020

Kasutatud kirjandus

- Ainsaar, M. (2004). Väärkohtlemise ohvriks sattumise kogemused noorukieas. K. Soo, & D. Kutsar (Toim), *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas: sotsiaaluuring* (lk 52–56). Tartu.
- Ashton, V. (2001). The relationship between attitudes toward corporal punishment and the perception and reporting of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 25, 389–399.
- Ashton, V. (2004). The effect of personal characteristics on reporting child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28, 985–997.
- Baginsky, M. (2003). Newly qualified teachers and child protection. *Child Abuse Review*, 12, 119–127.
- Benbenishty, R. & Schmid, H. (2013). Public attitudes toward the identification and reporting of alleged maltreatment cases among social groups in Israel. *Children and Youth Services Review*, 35(2), 332–339.
- Berliner, L. (2011). Child sexual abuse: definitions, prevalence and consequences. In J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment* (pp. 215–233). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bornstein, B. H., Kaplan, D. L., & Perry, A. R. (2007). Child abuse in the eyes of the beholder: Lay perceptions of child sexual and physical abuse. *Child Abuse & Neglect*, 31(4), 375–391.
- Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., & Färniss, T. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide taking action and generating evidence*. World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. Külastatud aadressil http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf.
- Christodoulou, A-D., Abakoumkin, G., & Tseliou, E. (2019). Teachers' Intention to Report Child Maltreatment: Testing Theoretically Derived Predictions. *Child & Youth Care Forum*, 48, 513–527.
- Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1(1), 409–438.
- Corby, B. (2006). *Child Abuse. Towards a Knowledge Base*. (3rd ed.). Open University Press.
- Edovald, T. (2003). Projekti käigus ilmnunud muutused lapse väärkohtlemise sageduses põhikooli õpilaste seas. K. Kõiv (Toim), *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Projekti kogemusi* (lk 77–83). Artiklite kogumik IV. Tartu.
- Erickson, M. F., & Egeland, B. R. (2011). Child Neglect. In J. E. B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment* (pp. 103–124). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Feng, J., & Levine, M. (2005). Factors associated with nurses' intention to report child abuse: A national survey of Taiwanese nurses. *Child Abuse & Neglect*, 29(7), 783–795.
- Feng, J-Y., Chang, Y-T., Chang, H-Y., Fetzer, S., & Wang, J-D. (2015). Prevalence of different forms of child maltreatment among Taiwanese adolescents: A population based study. *Child Abuse & Neglect*, 42, 10–19.
- Feng, J-Y., Huang, T-Y., & Wang, C-J. (2010). Kindergartens teachers' experience with reporting child abuse in Taiwan. *Child Abuse & Neglect*, 34, 124–128.
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child malteratment in high-income countries. *The Lancet*, 373, 68–81.
- Goebbels, A. F. G., Nicholson, J. M., Walsh, K., & De Vries, H. (2008). Teachers' reporting of suspected child abuse and neglect: Behavior and determinants. *Health Education Research*, 23, 941–951.
- Goldman, J. D. G., & Grimbeek, P. (2015) Preservice Teachers' Sources of Information on Mandatory Reporting of Child Sexual Abuse, *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(3), 238–258.
- Gracia, E., & Herrero, J. (2006). The acceptability of domestic violence against women in the European Union: A multilevel analysis. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60, 123–129.
- Gracia, E., & Herrero, J. (2008). Beliefs in the necessity of corporal punishment of children and publik perceptions of child physical abuse as a social probleem. *Child Abuse & Neglect*, 32, 1058–1062.
- Graham-Bermann, S. A., & Howell, K. H. (2011). Child maltreatment in the context of intimate partners violence. In J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment* (pp. 167–180). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Grasso, D. J., Dierkhising, C. B., Branson, C. E., Ford, J. D., & Lee, R. (2016). Developmental patterns of adverse childhood experiences and current symptoms and impairment in youth referred for trauma-specific services. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44, 871–886.
- Haldre, L. (2007). Lapse seisundi hindamine. D. Kutsar (Toim), *Lapse väärkohtlemine II* (lk 113–122). Tartu: AS Atlex.
- Hart, S. N., Brassard, M. R., Davidson, H. A., Rivelis, E., Diaz, V., & Binggeli, N. J. (2011). Psychological maltretment. In J. E. B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment* (pp. 125–143). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Hayes, B. E., & O'Neal, E. N. (2018). The effects of individual- and national-level factors on attitudes toward child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 83, 83–93.
- Hibbard, R., Barlow, J., MacMillan, H., Committee on Child Abuse and Neglect, & American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, Child Maltreatment and Violence Committee. (2012). Psychological maltreatment. *Pediatrics*, 130, 372–378.
- Hirsijärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Iversen, H. & Rundmo, T. (2004). Attitudes towards traffic safety, driving behaviour and accident involvement among the Norwegian public. *Ergonomics*, 47, 555–572.
- Janson, S. (2007). A non-violent upbringing for children. In M. Daly (Ed.), *Parenting in contemporary Europe: A positive approach* (pp. 37–57). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jimenez, M. E., Wade, R., Lin, Y., Morrow, L. M., & Reichman, N. E. (2016). Adverse experiences in early childhood and kindergarten outcomes. *Pediatrics*, 137(2), 1–11.
- Kenny, M. C. (2004). Teachers' attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28, 1311–1319.
- Kerig, P.K., Ludlow, A., & Wenar, C. (2012). *Developmental Psychopathology*. (6th ed.). The McGraw-Hill Companies.
- Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006>.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (Eds.). (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. Külastatud aadressil https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf.
- Kõiv, K. (2001a). Väärkohtlemise erinevate liikide esinemissagedus ja nendesse suhtumine antisotsiaalse käitumisega ja kontrollgruppi kuuluvatel noorukitel. K. Kõiv (Toim), *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik I* (lk 43–52). Tartu: Vali trükikoda.
- Kõiv, K. (2001b). Käitumishälvikute ja tavakooli õpilaste ning nende vanemate suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse. I. Kraav, & K. Kõiv, *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis* (lk 121–127). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2003). Eesti täiskasvanud elanike hinnangud laste väärkohtlemise erinevate liikide kohta üldiste moraalnormide taustal. K. Kõiv, *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III* (lk 79–85). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2006). Lapse väärkohtlemine – suhtumine ja erinevate liikide esinemissagedus – küsimus Eesti ühiskonnas. I. Kraav, & R. Mikser (Toim), *Sotsiaalpedagoogika teooria ja selle praktilisi väljakutseid Eestis* (lk 44–64). Tartu: OÜ Vali Press.

- Lee, J. & Kang, S. (2018). Perceived Helicopter Parenting and Korean Emerging Adults' Psychological Adjustment: The Mediation Role of Parent–Child Affection and Pressure from Parental Career Expectations. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 3672–3686.
- LeMoyne, T., & Buchanan, T. (2011). Does “hovering” matter? Helicopter parenting and its effect on well-being. *Sociological Spectrum*, 31, 399–418.
- Lui, Z. J., Elliott, J. M., Koh, C.W., Tan, J. C. G., Liu, D., & Teo, C. E. S. (2019). Public perceptions of child maltreatment in Singapore: Differences between 1994 and 2010. *Children and Youth Services Review*, 98, 261–268.
- Márquez-Flores, M. M., Márquez-Hernández, V. V., & Granados-Gámez, G. (2016). Teachers' Knowledge and Beliefs About Child Sexual Abuse, *Journal of Child Sexual Abuse*, 25(5), 538–555.
- McGee, R. A., Wolfe, D. A., & Wilson, S. K. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology*, 9, 131–150.
- Mennen, F. E., Kim, K., Sang, J., & Trickett, P. K. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 34, 647–658.
- Merritt, D. H., & Klein, S. (2015). Do early care and education services improve language development for maltreated children? Evidence from a national child welfare sample. *Child Abuse & Neglect*, 39, 185–196.
- Minka, M. (2003). Projekti käigus ilmnunud muutused algklasside õpilaste suhtumises lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse. K. Kõiv (Toim). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Projekti kogemusi. Artiklite kogumik IV* (lk 72–76). Tartu: OÜ Vali Press.
- Naaber, M. (2007). *Lapse seksuaalne väärkohtlemine Saare maakonnas – noorte hoiakud, kogemused ja abi kättesaadavus*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Odenweller, K. G., Booth-Butterfield, M., & Weber, K. (2014). Investigating helicopter parenting, family environments, and relational outcomes for millennials. *Communication Studies*, 65, 407–425.
- Oveisi, S., Eftekhare Ardabili, H., Majdzadeh, R., Mohammadkhani, P., Alaqband Rad, J., & Loo, J. (2010). Mothers' Attitudes Toward Corporal Punishment of Children in Qazvin-Iran. *Journal of Family Violence*, 25, 159–164.
- Paddar, M. (2007). Pedofiilia. D. Kutsar (Toim), *Lapse väärkohtlemine II* (lk 49–75). Tartu: AS Atlex.

- Padilla-Walker, L. M., & Nelson, L. J. (2012). Black hawk down? Establishing helicopter parenting as a distinct construct from other forms of parental control during emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, 35, 1177–1190.
- Peterson, H. (2017). *Laste väärkohtlemise märkamine alushariduse töötajate poolt Pärnu munitsipaallasteaedade näitel*. Publitseerimata lõputöö. Tartu Ülikool.
- Pukk, H. (2004). Laste füüsilise väärkohtlemise riskitegurid. T. Tulva (Toim), *Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartiklite kogumik* (lk 108–126). Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Raman, S., & Hodes, D. (2012). Cultural issues in child maltreatment. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 48, 30–37.
- Reisig, J. A., & Miller, M. K. (2009). How the social construction of “Child Abuse” affect immigrant parents: Policy changes that protect children and families. *International Journal of Social Enquiry*, 2, 17–37.
- Report of the Consultation on Child Abuse Prevention* (1999). Geneva: WHO. Külastatud aadressil http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/65900/1/WHO_HSC_PVI_99.1.pdf.
- Roomeldi, M. (1997). Lapse füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise võrdlus. D. Kutsar (Toim), *Laste väärkohtlemine* (lk 106–123). Tartu: AS Atlex.
- Rosental, M., & Tilk, K. (1999). *Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sallo, J. (2014). Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalda ja seksist (lk 47–64). T. Roosalu (Toim), *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Artiklite kogumik*. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Schiffrin, H. H., Liss, M., Miles-McLean, H., Geary, K. A., Erchull, M. J., & Tashner, T. (2014). Helping or hovering? The effects of helicopter parenting on college students’ well-being. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 548–557.
- Schmid, H., & Benbenishty, R. (2011). Public attitudes toward child maltreatment in Israel: Implications for policy. *Children and Youth Services Review*, 33, 1181–1188.
- Schols, W. M., de Ruiter, C., & Öry, F. G. (2013). *How do public child healthcare professionals and primary school teachers identify and handle child abuse cases? A qualitative study*. Külastatud aadressil <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/13/807>
- Segrin, C., Givertz, M. & Swiatowski, P. (2014). Family of Origin Parenting and Young Adults’ Psychosocial Competencies. In K. Adamczyk, & M. Wysota (Eds.), *Functioning of Young Adults in a Changing World* (pp. 86–110). Krakow.

- Segrin, C., Wosidlo, A., Givertz, M., Bauer, A., & Taylor Murphy, M. (2012). The association between overparenting, parent-child communication, and entitlement and adaptive traits in adult children. *Family Relations*, 61, 237–252.
- Soo, K. (2004). Seksuaalne väärkohtlemine. K. Soo, & D. Kutsar (Toim), *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas: sotsiaaluuring* (lk 57–76). Tartu.
- Soo, K. (2012). Õiguskaitsetöötajate ja pedagoogide jutustused oma tööst väärkoheldud lastega. J. Strömpl, M. Selg, & M. Linno (Toim), *Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood* (lk 202–241). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Soo, K., & Soo, I. (2002). *Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed*. Tartu.
- Soo, K., Ilves, K., & Strömpl, J. (2009). *Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Lõppraport*. Tartu: Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. Külalstatud aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf.
- Soonets, R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. D. Kutsar (Toim), *Laste väärkohtlemine* (lk 91–106). Tartu: AS Atlex.
- Soonets, R., & Kutsar, D. (2007). Meediku tööst väärkoheldud lastega. D. Kutsar (Toim), *Lapse väärkohtlemine II* (lk 95–110). Tartu: AS Atlex.
- Spinazzola, J., Hodgdon, H., Liang, L-J., Ford, J. D., Layne, C. M., Pynoos, R., Briggs, E. C., Stolbach, B., & Kisiel, C. (2014). Unseen wounds: The contribution of psychological maltreatment to child and adolescent mental health and risk outcomes. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6, 18–28.
- Sundell, K. (1997). Child-care personnel's failure to report child maltreatment: Some Swedish evidence. *Child Abuse & Neglect*, 121(1), 93–105.
- Svensson, B., & Janson, S. (2008). Suspected child maltreatment: Preschool staff in a conflict of loyalty. *Early Childhood Education Journal*, 36, 25–31.
- Tennfjord, O.S. (2006). Prediction of attitudes towards child sexual abuse among three different Norwegian Samples. *Journal of Sexual Aggression*, 12(3), 245–263.
- Tomberg, E. (2004). Väärkoheldud laste abistamise võimalusi. T. Tulva (Toim), *Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartiklite kogumik* (lk 91–108). Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Pedagoogikaülikool.

- Toomiste, P. (2003). *Erinevate elukutsete esindajate suhtumine lapse väärkohtlemise liikidesse*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Toros, K., & Tiirik, R. (2016). Preschool teachers' perceptions about and experience with child abuse and neglect. *Early Childhood Education Journal*, 44, 21–30.
- Trickett, P. K., Mennen, F. E., Kim, K., & Sang, J. (2009). Emotional abuse in a sample of multiply maltreated, urban young adolescents: Issues of definition and identification. *Child Abuse & Neglect*, 33, 27–35.
- U.S. Department of Health & Human Services, Administration on Children, Youth and Families, & Children's Bureau. (2017). Child maltreatment 2015. Külastatud aadressil <https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/cm2017.pdf>.
- U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau. (2013). *Child maltreatment 2012*. Külastatud aadressil <http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/cm2012.pdf>.
- Walsh, K., Bridgstock, R., Farrell, A., Rassafiani, M., & Schweitzer, R. (2008). Case, teacher and school characteristics influencing teachers' detection and reporting of child physical abuse and neglect: Results from an Australian survey. *Child Abuse & Neglect*, 32, 983–993.
- Walsh, K., Rassafiani, M., Mathews, B., Farrell, A., & Butler, D. (2012). Exploratory factor analysis and psychometric evaluation of the teacher reporting attitude scale for child sexual abuse. *Journal of Child Abuse*, 21, 489–506.
- World Health Organization. (2016). *Child maltreatment fact sheet*. Külastatud aadressil <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>.
- Õpetaja kutsestandard (2020). Külastatud aadressil <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10747319>.

Lisa 1. Uurimuses kasutatud ankeedi küsimused

1. Vanemad, kes jätavad pidevalt lapse koolist koju nooremate laste järelvaatajaks või mõne töö tegemiseks.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

2. Vanemad, kes ei kontrolli üldse oma lapse tegevust, ei vastuta lapse heaolu eest ja selle tagajärjel on laps järelvalveta.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

3. Vanemad, kes ei ärata last hommikul kooliminekuks üles ja laps puudub sageli koolist.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

4. Vanemad, kes ei kutsu lapsele arsti, kuigi selleks on vajadus olemas.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

5. Vanemad, kes jätavad lapse ilma eakohasest ja vajalikust toidust.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

6. Vanemad, kes jätavad lapse ilma tema eale vastavast iseseisvast tegevusest, hoiavad teda eemale minimaalsestki ohust ja käituvad ülekaitsvalt lapse suhtes.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

7. Vanemad, kes käituvad ettearvamatult lapse suhtes, mis kahjustab lõppkokkuvõttes lapse vaimset arengut.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

8. Lapse korduv sõnaline solvamine ja püsiva hirmutunde tekitamine vanemate poolt.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

9. Vanemad, kes liialdavad kontrolli hoidmisega lapse tegevuse üle ja püüavad kõike lapse eest ära otsustada ja teha.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

10. Vanemad, kes ei oma pidevat järelvalvet oma laste üle ja ei tea, kus nende lapsed on.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

11. Vanemad, kes jätavad lapse pidevalt tähelepanuta, ei arvesta lapse isiksusega, tema rõõmude ja muredega.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

12. Vanemad, kes ei reageeri lapse nutule lapse vajadusi rahuldaval viisil, näiteks unustavad ära lapse söögiaja, ei võta last sülle, ei lohuta ega küsi nutu põhjust.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

13. Vanemad, kelle vahel valitsevad pidevad konfliktid peres, mille tõttu lapse vaimsed võimed jäävad välja arenemata.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

14. Lapse pidev eemaldamine normaalsetest perekondlikest sotsiaalsetest suhetest.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

15. Lapse tutistamine vanemate poolt nii, et tekivad juusteta laigud pähe.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

16. Vanemad, kes väldivad oma lapsega emotsionaalse läheduse tekkimist ja säilimist, näiteks ei paita lapse pead, ei võta teda sülle jne.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

17. Lapsevanema suguline kontakt oma lapsega.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

18. Vanemad, kes keelduvad lapsele vajalikest meditsiinilistest protseduuridest nagu näiteks vaktsineerimisest, vereülekandest jne.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

19. Lapse löömine vanemate poolt nii, et lapse kehale tekivad näiteks rihma- või kepikujulised märgid.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

20. Lapse intiimsete kehaosade hellitamine, katsumine ja suudlemine lapsevanema poolt.

täiesti vale 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 täiesti õige

Avalda palun arvamust! Palun märgista eeltoodud vanemate käitumise kirjeldustest viis tänapäeval kõige sagedamini esinevat tõmmates ring ümber vastava järjekorranumbri.

Lisa 2. Kiri personali meililisti

Lugupeetud vastaja!

Palun Teie abi lõputöö koostamisel. Minu uurimuse teemaks on koolieelsete lasteasutuste pedagoogilise personali suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse Tartu linna ja maakonna koolieelsete lasteasutuste näitel. Küsimustikus esitatakse 20 erinevat käitumisviisi ja situatsiooni, millele palutakse Teie hinnangut lähtudes sellest, kui vale või õige antud käitumisviis või situatsioon Teile tundub.

Teie vastused on väga olulised ning küsimustikule vastamine on anonüümne. Saadud andmeid kasutatakse eelpool nimetatud uurimustöös üldistatud kujul. Ankeetidele vastamine toimub ajavahemikus 21-31.(k.a.) oktoober 2019.

Teie panusele lootma jäädes,

Jana Šmatov

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jana Šmatov

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Suhtumine lapse väärkohtlemise erinevatesse liikidesse ja esinemissagedus koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja õpetaja abide hinnangul

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jana Šmatov

13.01.2020